

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIV TA'LIM, FAN VA
INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI
O'ZBEKISTON DAVLAT SAN'AT VA MADANIYAT INSTITUTI

"TASDIQLAYMAN"

O'ZDSMI rektor, professor
N.B. Saydullayev

2024-yil "30" avgust

Ra'yi qabul qilindi: № BD-60211000-1.10

2024-yil "30" avgust

SAHNAVIY MAKON KOMPOZITSIYASI

O'QUV DASTURI

Bilim sohasi: 200 000 – San'at va gumanitar fanlar
Ta'lim sohasi: 210 000 – San'at
Ta'lim yo'nalishi: 70211101 – Aktyorlik san'ati (dramatik teatr
va kino aktyorligi)

Toshkent-2024

Fan/modul kodi SMK10018	O'quv yili 2024/2025	Semestr 2-3	ECTS-Kreditlar 8	
Fan/modul turi Majburiy	Ta'lim tili o'zbek		Haftadagi dars soatlari 2,6	
1.	Fanning nomi	Auditoriya mashg'ulotlari (soat)	Mustaqil ta'lim (soat)	Jami yuklama (soat)
	Sahnaviy makon kompozitsiyasi	120	120	240
2.	I. Fanning mazmuni Fanni o'qitishdan maqsad – Sahnaviy makon kompozitsiyasi fanini o'qitish metodikasi fani talabalardan bo'lajak mutaxassis sifatida yuqori malakali kadrlar bo'lib yetishtirish; ularning ijtimoiy-siyosiy jarayonlarda ro'y berayotgan voqea va hodisalarni to'g'ri anglashi, uni to'g'ri talqin qila olishi; mutaxassislikka mos yangi ilmiy natijalar, ilmiy adabiyotlar yoki ilmiy-tadqiqot, ilmiy-ijodiy loyihalarini mustaqil tadqiq qila olishini teatr va kino san'ati sohasi bo'yicha ko'nikma va malakasini shakllantirishdan iborat. Ushbu maqsadga erishish uchun fan talabalarni nazariy bilimlar, amaliy ko'nikmalar, ijrochilik jarayoniga metodik va kreativ yondoshuv hamda ilmiy dunyoqarashini shakllantirish vazifalarini bajaradi. II. Asosiy nazariy qism (ma'ruza mashg'ulotlari) II.1. Fan tarkibiga quyidagi mavzular kiradi: 1-Mavzu. Sahna kompozitsiyasi to'g'risidagi dastlabki ma'lumot. Tomoshabinga saxna kompozitsiyasi orqali ta'sir o'tkazish usullari. 2-Mavzu. Komozitsiya va mezansaxna mazmuni, shakli. Kompozitsiyaning maromi, harakat maydonlari. 3-Mavzu. Kompozitsiyaning uch o'lchami, makon, zamon va vaqt birligi. Saxna satqining turli nuqtalari, aktyorni saxnadagi joylashuvi. 4-Mavzu. Saxna oldi, o'rta va orqa qism imkoniyatlari, gorizontaal mezansaxnalar. Dramatik, lirik, mayshiy mavzudagi asarlarda gorizontaal mezansaxnalarning axamiyati. 5-Mavzu. Vertikal (balandlik) mezansaxna, tomosha va tovush. Oddiy va sodda mezansaxnalar. Ularni qullanilishi. 6-Mavzu. Murakkab mezansaxnalar. Ularni qullash. Fojyaviy, tarixiy, satirik shuningdek bolalar uchun ertak spektakllarda kompozitsion joylashuning axamiyati. 7-Mavzu. Makon, zamon va vaqt birligi.Qiyoslash. To'g'ri chiziq, diagonal, doyra, ilon izi shakllari. 8-Mavzu. Markaz tomon intiluvchi mezansaxna, markazdan qochuvchi mezansaxna.Xar bir saxnaning bog'lanish, rivojlanish va kulminatsia hamda yechimi kshrinishlari. 9-Mavzu. Saxnaga kirish va chiqib ketish yo'llari va ularga ma'lum ma'no yuklash.Aktyor bilan mezansaxna ustida ishlash jarayonida imprivizatsiyaning			

axamiyati.

III. Amaliy mashg'ulotlar bo'yicha ko'rsatma va tavsiyalar

Amaliy mashg'ulotlar uchun quyidagi mavzular tavsiya etiladi:

- 1 Sahna kompozitsiyasi to'g'risidagi dastlabki ma'lumot. Tomoshabinga saxna kompozitsiyasi orqali ta'sir o'tkazish usullari.
- 2 Komozitsiya va mezansaxna mazmuni, shakli. Kompozitsiyaning maromi, harakat maydonlari.
- 3 Kompozitsiyaning uch o'lchami, makon, zamon va vaqt birligi. Saxna satqining turli nuqtalari, aktyorni saxnadagi joylashuvi.
- 4 Saxna oldi, o'rta va orqa qism imkoniyatlari, gorizontaal mezansaxnalar. Dramatik, lirik, mayshiy mavzudagi asarlarda gorizontaal mezansaxnalarning axamiyati.
- 5 Vertikal (balandlik) mezansaxna, tomosha va tovush. Oddiy va sodda mezansaxnalar. Ularni qullanilishi.
- 6 Murakkab mezansaxnalar. Ularni qullash. Fojyaviy, tarixiy, satirik shuningdek bolalar uchun ertak spektakllarda kompozitsion joylashuning axamiyati.
- 7 Makon, zamon va vaqt birligi.Qiyoslash. To'g'ri chiziq, diagonal, doyra, ilon izi shakllari.
- 8 Markaz tomon intiluvchi mezansaxna, markazdan qochuvchi mezansaxna.Xar bir saxnaning bog'lanish, rivojlanish va kulminatsia hamda yechimi kshrinishlari.
- 9 Saxnaga kirish va chiqib ketish yo'llari va ularga ma'lum ma'no yuklash.Aktyor bilan mezansaxna ustida ishlash jarayonida imprivizatsiyaning axamiyati.

Amaliy mashg'ulotlar ijodiy ustaxonada, maxsus qurilmalari bilan jihozlangan auditoriyada bir akademik guruhga o'tkazilishi lozim. Mashg'ulotlar faol va interfaol usullar yordamida o'tilishi, mos ravishda munosib pedagogik va axborot texnologiyalar qo'llanilishi maqsadga muvofiq.

IV. Seminar mashg'ulotlari buyicha ko'rsatma va tavsiyalar

Seminar mashg'ulotlar uchun quyidagi mavzular tavsiya etiladi:

- 1 Sahna kompozitsiyasi to'g'risidagi dastlabki ma'lumot. Tomoshabinga saxna kompozitsiyasi orqali ta'sir o'tkazish usullari.
- 2 Komozitsiya va mezansaxna mazmuni, shakli. Kompozitsiyaning maromi, harakat maydonlari.
- 3 Kompozitsiyaning uch o'lchami, makon, zamon va vaqt birligi. Saxna satqining turli nuqtalari, aktyorni saxnadagi joylashuvi.
- 4 Saxna oldi, o'rta va orqa qism imkoniyatlari, gorizontaal mezansaxnalar. Dramatik, lirik, mayshiy mavzudagi asarlarda gorizontaal mezansaxnalarning axamiyati.
- 5 Vertikal (balandlik) mezansaxna, tomosha va tovush. Oddiy va sodda mezansaxnalar. Ularni qullanilishi.
- 6 Murakkab mezansaxnalar. Ularni qullash. Fojyaviy, tarixiy, satirik shuningdek bolalar uchun ertak spektakllarda kompozitsion joylashuning axamiyati.
- 7 Makon, zamon va vaqt birligi.Qiyoslash. To'g'ri chiziq, diagonal, doyra, ilon izi shakllari.
- 8 Markaz tomon intiluvchi mezansaxna, markazdan qochuvchi mezansaxna.Xar bir saxnaning bog'lanish, rivojlanish va kulminatsia hamda yechimi kshrinishlari.
- 9 Saxnaga kirish va chiqib ketish yo'llari va ularga ma'lum ma'no yuklash.Aktyor bilan mezansaxna ustida ishlash jarayonida imprivizatsiyaning axamiyati.

Seminar mashg'ulotlar ma'ruza va amaliy mavzular bo'yicha olgan bilim va

	ko'nikmalarini mustahkamlashga yo'naltirilgan bo'lib, seminar mashg'ulotlarda fan yuzasidan o'tilgan amaliy mavzular asosida, talabalarning individual mahoratini inobatga olib pedagog har bir talaba seminar mashg'ulot olib boradi. Seminar mashg'ulotlar maxsus ijodiy ustaxonalarda multimedia, yoritish, musiqiy apparatura qurilmalari bilan jihozlangan auditoriyada faol va interfaol usullar yordamida o'tilishi, mos ravishda munosib pedagogik va axborot texnologiyalar qo'llanilishi maqsadga muvofiq. V. Mustaqil ta'lim va mustaqil ishlar Mustaqil ta'lim uchun tavsiya etiladigan mavzular: 1 Sahna kompozitsiyasi to'g'risidagi dastlabki ma'lumot. Tomoshabinga saxna kompozitsiyasi orqali ta'sir o'tkazish usullari. 2 Kompozitsiya va mezansaxna mazmuni, shakli. Kompozitsiyaning maromi, harakat maydonlari. 3 Kompozitsiyaning uch o'lchami, makon, zamon va vaqt birligi. Saxna satqining turli nuqtalari, aktyorni saxnadagi joylashuvi. 4 Saxna oldi, o'rta va orqa qism imkoniyatlari, gorizontaal mezansaxnalar. Dramatik, lirik, mayshiy mavzudagi asarlarda gorizontaal mezansaxnalarning axamiyati. 5 Vertikal (balandlik) mezansaxna, tomosha va tovush. Oddiy va sodda mezansaxnalar. Ularni qullanilishi. 6 Murakkab mezansaxnalar. Ularni qullash. Fojyaviy, tarixiy, satirik shuningdek bolalar uchun ertak spektakllarda kompozitsion joylashuning axamiyati. 7 Makon, zamon va vaqt birligi. Qiyoslash. To'g'ri chiziqli, diagonal, doyra, ilon izi shakllari. 8 Markaz tomon intiluvchi mezansaxna, markazdan qochuvchi mezansaxna. Xar bir saxnaning bog'lanish, rivojlanish va kulminatsiya hamda yechimi kshrinishlari. 9 Saxnaga kirish va chiqib ketish yo'llari va ularga ma'lum ma'no yuklash. Aktyor bilan mezansaxna ustida ishlash jarayonida improvizatsiyaning axamiyati.
3.	VII. Ta'lim natijalari /Kasbiy kompetensiyalari Talaba: - dramatik teatr san'ati asoslari va taraqqiyot bosqichlari; aktyor ijodi va tabiatining o'ziga xosligi; rejissura kasbining ijtimoiy mohiyati <i>haqida tasavvurga ega bo'lishi</i>; - jahon va o'zbek aktyorlik va rejissyorlik san'atining maktab va yo'nalishlarini, aktyorlik ijrosini; aktyorning o'z ustida ishlash tizimini; aktyorning rol ustida ishlash uslubiyotini; aktyor etikasini; sahna madaniyatini; kechinma san'atini; ko'rsatma san'atini, dramatik teatr janrlarini, teatrdan va kinoda obraz yaratish uslubiyotini, xarakter va xarakterlilikni; tempo-ritmni; ijod psixologiyasini <i>bilishi va ulardan foydalana olishi</i>; - asarda rolning ichki va tashqi ko'rinishlarini o'rganish; rol maqsadi va g'oyasini ochib berish; asar mavzusi va g'oyasini ijroda ochish; obrazlar ustida ishlash; asardan kelib chiqib obrazlar ustida ishlash; shart-sharoitga mos mizansaxna qurish; musiqiy asar g'oyasini tomoshabinga yetkazish; diplom spektakllarda va kinofilmlar ishlash; tomoshabin bilan muloqotdan so'ng o'z ijrosini tahlil qila bilish <i>ko'nikmalarga ega bo'lishi kerak</i>.
4.	VIII. Ta'lim texnologiyalari va metodlari: - "rolli o'yin"; - munozara; - aqliy hujum; - taqdimot; - individual yondoshuv.

5.	IX. Kreditlarni olish uchun talablar: Aktyorlik mahorati fanini o'qitish metodikasi; aktyorlik treningi; buyuk rejissyorlar ijodiy faoliyati; K.S.Stanislavskiy sistemasining aktyorlik va rejissyorlik mahoratiga ta'siri; xarakter va xarakterlilik; musiqaliy teatr san'atining sintetik tabiati; aktyorning rol ustida ishlash uslubiyoti ustida ishlash; milliy musiqaliy teatr rejissyorligi san'ati taraqqiyotining tarixiy bosqichlari; ijod psixologiyasi; musiqiy aktyor va rejissyor san'atining maktab va yo'nalishlari; tomoshalarning har xil janrlarda harakatlanish tarzi; musiqiy aktyor va rejissor kasbining ijtimoiy mohiyati; etyud, musiqali etyudlar qurish; teatr va kino aktyorini ijodi va tabiatining o'ziga xosligi; badiiy (musiqaliy) obraz yaratishda tashqi va ichki harakat yaxlitligini tahlil qilish; obrazning yetakchi xatti-harakatini aniqlash va unga amal qilish; xarakter yaratish; badiiy yaxlit obraz yaratish uslubiyoti; berilgan musiqaliy spektakl rolning ichki va tashqi ko'rinishlarini ishlash; musiqiy spektaklni rol, maqsadi va g'oyasini ochib berish; sahnaviy hamkor bilan ishlash; obraz ustida ishlash; psixologik kechinma san'atidan korsatma san'atiga obrazlar yaratish; kulguli fe'l-atvorli obrazlar yaratish; partnyor bilan ishlash; sahnaviy muhit haqiqatini yaratish; shart-sharoitga mos tabiiy harakat qilish; asar g'oyasini tomoshabinga yetkazish; tomoshabin bilan muloqotdan so'ng o'z ijrosini tahlil qila bilish, joriy, oraliq va yakuniy nazoratlar uchun berilgan vazifa va topshiriqlarni bajarish, yakuniy nazorat bo'yicha ijodiy ishni muvofaqqiyatli topshirish.
6.	Asosiy adabiyotlar 1. Abdullayeva M. "Dramatik teatr va kinoda aktyorlik mahorati" – "Tafakkur qanoti" nashriyoti-T.: 2014y. 2. Maxmudov J. Maxmudova X. "Aktyorlik mahorati". T.:Lesson Press" nashriyoti, 2016y. 3. Maxmudova X. "Sahnaviy asarning xatti-harakatli tahlili"- T.:Lesson Press" nashriyoti, 2015y 4. Axmedova Z. "Mutaxassislik fanlarini o'qitish metodikasi"*--Lesson-press-2016 y. 5. Qobilov N. Aktyorlik mahorati /o'quv qo'llanma /. – T.: "Navro'z", 2020, 120 bet. 6. M.Abdullayeva, Q.Madrimov Dramatik teatr rejissyorligi /o'quv qo'llanma/. – T.: "Fan ziyosi", 2022, 138 bet. Qo'shimcha adabiyotlar 7. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 26-maydagi "Madaniyat va san'at sohasining jamiyat hayotidagi o'rni va ta'sirini yanada oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PF-6000 – sonli Farmoni. 8. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 31-maydagi "Madaniyat va san'at sohasini yanada rivojlantirishga doir chora-tadbirlar to'g'risida"gi PQ-3022 – sonli Qarori. 9. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "2017-2021 yillarda O'zbekistonni rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha harakatlar strategiyasi to'g'risida"gi 2017-yil 14-fevraldagi F-4849 Farmoyishi. 10. Djon Benedikt. "Aktyorning o'z ustida ishlashi" (K.S.Stanislavskiy) - 2-qism. Routledge. 2008 y. 11. Lenard Petit "For the Actor" ("Aktyor texnikasi")- Taylor & Francis, 2009 y. 12. Usmonov R.I. Rejissura. – T.: "Fan", 1997, 221 b. 13. To'laxo'jayeva M.T. "Teatr tanqidchiligi" – "San'at" jurnali nashriyoti; T.:2015.

	14. Qodirov R. "Rejissura asoslari" monografiya-"Navro'z" nashriyoti-T.:2015.
	15. Mahmudova X. "Sahnaviy asarning xatti-harakatli tahlili" .T.: Fan va texnologiy. T.: 2012.
	16. Axborot manbalari
	17. www.gov.uz
	18. www.lex.uz
	19. www.ziynet.uz
	20. www.teatr.uz
	21. www.madaniyat.uz
	22. www.folklore.uz
	23. www.dsml.uz
7.	O'zbekiston davlat san'at va madaniyat institutida ishlab chiqilgan va tasdiqlangan
8.	Fan/modul uchun mas'ullar: A.S.Utayev – O'zDSMI, "Dramatik teatri va kino san'ati" kafedrası mudiri. X.N.Qobilov – O'zDSMI, "Dramatik teatri va kino san'ati" kafedrası dotsent.
9.	Taqrizchilar: M.Abdugunduzov – O'zbekiston Respublikasi va Qoraqalpoqiston Respublikasi Xalq artisti. O'zbek Milliy Akademik drama teatri. Z.Dj.Xamrayeva– O'zbekiston davlat yosh tomoshabinlar teatri direktori

